

УДК 811.161.2'373.2

**ERGONYM-OIKONYMIC AND OIKONYM-ERGONYMIC DIRECTIONS
OF ONYMIC METONYMY (within Sloboganshchina)****ЕРГОНІМНО-ОЙКОНІМНИЙ ТА ОЙКОНІМНО-ЕРГОНІМНИЙ НАПРЯМКИ
ОНІМІЧНОЇ МЕТОНІМІЇ (в межах Слобожанщини)****Тkachenko Ye.M. / Тkachenko Є.М.***Senior Lecturer / старший викладач**Donbas State Pedagogical University, Sloviansk, General Batiuk Str., 19, 84116**Донбаський державний педагогічний університет**Слов'янськ, вул. Генерала Батюка, 19, 84116*

Анотація. В роботі розглядається явище ономастичної метонімії – взаємодія контактних назв сільськогосподарських підприємств ще за часів СРСР (колгоспів, радгоспів) та назв населених пунктів. Аналізуються структурні особливості такої взаємодії на рівні «ойконім → ергонім і «ергонім → ойконім», їхні семантичні особливості та досліджуються деривативні засоби, які беруть участь у номінаційних процесах власних назв.

Ключові слова: ергонім, ойконім, ойкоергонім, ергоойконім, власна назва, назва поселення.

Вступ.

Однією з актуальних проблем сучасної ономастики є вивчення особливостей творення і функціонування ергонімів. Сам термін «ергонім» означає назви установ, організацій, закладів, підприємств, виробничих і громадських об'єднань тощо. Тривалий час цей клас власних назв не був у полі уваги лінгвістів, і тільки з 90-х років минулого століття у мовознавстві активно починає розвиватися ергономіка. Проте в сучасній ономастиці немає розвідок, спрямованих на комплексне вивчення лексико-семантичних та структурних особливостей ергонімів Слобожанщини, зокрема назв поселень, утворених від с.-г. підприємств, і навпаки.

У мовознавстві 90-х років ХХ та на початку ХХІ століть з'явилося чимало праць, присвячених вивченню ергонімних об'єктів у різних аспектах. Дослідники аналізують структуру, семантику і функціонування ергонімів [2, 2003; 5, 2006], сучасну українську ергонімію певних регіонів України [1, 2000], номінаційні процеси в сучасній європейській ергонімії [3, 1992] та ін. Номінаційні процеси в ергонімії ХХ ст. на прикладі називання промислових підприємств, акціонерних товариств і фірм досліджував Є. С. Отін [4, 1993].

Об'єкт дослідження – ергоніми та ойконіми Воронежської, Ворошиловградської та Харківської областей.

Предметом дослідження послуговували лінгвальні та позалінгвальні процеси, які сприяють виникненню, поширенню і функціонуванню ойкоергонімів та ергоойконімів на території регіону.

Джерельною базою дослідження є фактичний матеріал, взятий із довідникової літератури Воронежської, Ворошиловградської та Харківської областей.

Метою роботи є дослідження явища ономастичної метонімії – взаємодії

контактних назв с.-г. підприємств, які існували ще за часів СРСР (колгоспів, радгоспів), та назв населених пунктів.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: а) визначити та проаналізувати основні семантичні особливості власних назв; б) виявити основні структурні особливості ергоонімів та ойкоергонімів.

Основний текст.

У системі ономастикону Слобожанщини представлено такий тип моделі творення власних назв, який діє в напрямку «ойконім→ергонім» та «ергонім→ойконім». У результаті такого контактного перенесення, або метонімії, маємо назви поселень, утворених на основі назв підприємств сільськогосподарського характеру (це власні імена колишніх колгоспів, радгоспів, артілей, комун, науково-дослідних інститутів та ін.): *Південний*, р-п → *«Південний»*, сел. р-пу [Вр Бгч], *«Друга п'ятирічка»*, р-п → *«Друга п'ятирічка»*, сел. р-пу [Вр Кнтм], *«Тополі»*, р-п → *Тополі*, с. [Врш Тр], *«Комсомолець»*, р-п → *Комсомольське*, с. [Хр Лз] та ін.

Зовсім рідко зустрічається випадки, де в складі ергоніма наявний географічний апелятив, як-от: *III Інтернаціоналу*, комуна → *Комуна III Інтернаціоналу*, сел. [Вр Клч], *«Роздолля»*, артіль → *Артіль «Роздолля»*, х. [Хр Пчн] та ін. У типових випадках в ролі первинних фіксацій є назви поселень, а похідними утвореннями є ойкоергоніми: *Люботин*, с. → *«Люботинський»*, р-п [Хр Хр], *Мурафа*, с. → *«Мурафський»*, р-п [Хр Кркт], *Ізюм*, м. → *«Ізюмський»*, р-п [Хр Із], *Лиман*, сел. → *«Лиманський»*, р-п [Хр Злч] та ін. Вторинність ергонімів підкреслюється наявністю в них деривативних засобів (в основному це продуктивний суфікс з релятивним значенням **-ськ-**), а також їх прикметниковим характером, які творяться від назв поселень, маркованих ознаками іменника (формант-фіналь **-ка**, **-ха**, **-ий**, нульове вираження) та прикметника в іменниковій функції (**-ово**, **-ов**, **-ин** тощо).

У похідних утвореннях до прикметникової основи додається компонент **ново-** (чи інший), або ж він зазнає повного усічення на відміну від первинного ойконіма: *Новоолександрівка*, сел. → *«Олександрівський»*, р-п [Хр Ввч], *Великі Проходи*, с. → *«Проходівський»*, р-п [Хр Дргч], *Нижня Покровка*, с. → *«Покровський»*, р-п [Врш Стрб] та ін. Відсутність в ергонімах частини на позначення часу виникнення об'єкта, його розміру або розташування на місцевості є виявом індивідуалізації, що істотно відрізняє такі власні назви від ойконімів, де така особливість є типовою. Нетипові ситуації – це утворення двоосновної назви с.-г. підприємства: *Липці*, с. → *«Новолипецький»*, р-п [Хр Хр].

Групу власних назв становлять утворення, що розвинулися внаслідок структурної перебудови твірних моделей. У таких випадках, як правило, зберігається визначальна частина, а її означення має граматичні ознаки службового слова на позначення типу с.-г. підприємства: *Вовчанські Хутори*, с. → *«Вовчанський»*, р-п [Хр Ввч]. Меморіальні назви в регіоні представлені такими парами, як *ім. Шевченка*, к-п → *Шевченкове*, с. [Вр Рзш], *ім. Жданова*, к-п → *Жданова*, сел. [Вр Пвл], *ім. Карла Маркса*, комуна → *Карла Маркса*, сел.

[Вр Пвл] та ін. Поряд із ними є й ускладнені моделі описового характеру, наприклад, науковий центр *Інститут ім. Докучаєва* → *Інститут ім. Докучаєва*, сел. [Вр Тл] (науково-дослідний інститут сільського господарства Центрально-Чорноземної смуги ім. проф. В. В. Докучаєва. – С. Т.). Зафіксовано випадки, коли вторинний ойконім має прикметникові ознаки: *ім. 1 Серпня*, р-п → *Серпневе*, с. [Хр Вал], «*Ветеринар*», діл. госп. → *Ветеринарне*, сел. [Хр Дргч], *1 Травня*, діл. госп. → *Першотравневе*, сел. [Хр Хр], «*Червоний флот*», к-п → *Червонофлотське*, с. [Вр Пп] та ін.

В окремих випадках наявна заміна означення із значенням 'розташований у верхній частині річки' на інше означення, яке має ідеологічний підтекст: *Верхня Самара*, с. → «*Червона Самара*», к-п [Хр Блз], хоча зустрічаються приклади, де наявна омонімія на рівні двох власних назв: *Лісна Стінка*, сел. → «*Лісна Стінка*», р-п [Хр Куп].

В результаті одночасної появи населеного пункту та колгоспу або радгоспу відповідні назви їм давались також одночасно. При цьому відсутній поділ на первинні та вторинні назви, оскільки відсутній напрямок контактного переходу подібного класу слів, наприклад, *Ударник*, сел. = «*Ударник*», р-п [Вр Бтр], *Начало*, сел. = «*Начало*», р-п [Вр Рзш], *Привілля*, с. = «*Привілля*», р-п [Врш Тр].

Двокомпонентна модель «ойконім – ергонім» будується на принципі генеративних зв'язків і може мати:

– омонімію форм субстантивного характеру: *Іллічівка*, с. → «*Іллічівка*», р-п [Хр Брв], *Українка*, с. → «*Українка*», к-п [Хр Кргр], *Червона Хвиля*, сел. → «*Червона Хвиля*», р-п [Хр Вбр], *Березівка*, сел. → «*Березівка*», р-п [Хр Хр], *Есхар*, сел. → «*Есхар*», р-п [Хр Чг] та ін.;

– ідентичність онімних основ атрибутивного характеру: *Улянівське*, сел. → «*Улянівський*», р-п [Хр Бгд], *Благодатне*, сел. → «*Благодатний*», р-п [Хр Зм] та ін.

Подальші відношення виражаються такими особливостями:

1) в ойконімі мають місце характерні для нього форманти (основа та закінчення), а ергонім має компонент «імені», який потребує наявності при собі антропоніма в родовому відмінку: *Петрівське*, с. → *ім. Петровського*, к-п [Хр Брв], *Сковородинівка*, с. → *ім. Сковороди*, к-п [Хр Зм], *Ленінка*, с. → *ім. Леніна*, к-п [Хр Кргр], *Шевченкове*, с. → *ім. Шевченка*, р-п [Хр Схн] та ін.;

2) в ергонімі наявний російський (український) варіант одного із компонентів українського (російського) ойконіма. Це можуть бути як двослівні структури з уточнюючими означеннями (*Червоний Оскіл*, с. → «*Красний Оскіл*», к-п [Хр Із]), так і однослівні (*Красне*, с. → «*Червоний*», р-п [Хр Прв], *Південне*, сел. → «*Южний*», р-п [Хр Дргч], *Більшовик*, сел. → «*Большевик*», р-п [Хр Прв], *Роздолля*, с. → «*Раздолье*», к-п [Хр Прв] та ін.);

3) відмінність між двома словоформами полягає не лише в розрізненні за принципом «російський варіант – український варіант», а й на основі відношень різночастининомовних одиниць (пор.: *Жовтневе*, с. → «*Октябрь*», р-п [Хр Ввч]);

4) назва колгоспу або радгоспу має описовий характер, в ойконімі така

особливість відсутня: *Правда*, сел. → «*Комсомольська правда*», р-п [Хр Прв]; крім того, трапляються вторинні деривати з більш ускладненою структурою: *Жовтневе Друге*, с. → «*12 років Жовтня*», к-п [Хр Ввч];

5) морфологічна підпорядкованість не збігається із підпорядкованістю історичною, що виявляється на рівні денотатів (наприклад, раніше утворилося село *Ленінка* (1922 р.), а вже потім – колгосп ім. *Леніна* [Хр Кгч], або село *Сковородинівка* (1926 р.) – колгосп ім. *Сковороди* [Хр Зм] (пор. також: село *Жовтневе* (1928 р.) – колгосп «*Жовтень*» [Хр Ввч]));

6) в окремих ситуаціях зі спільною кореневою частиною співвідношення ергоніма й ойконіма виявляється на рівні прикметникової форми назви поселення із суфіксом **-ськ-** та іменникової із суфіксом **-ець** на рівні назви колгоспу, твірною базою для яких є лексичне словосполучення **Червона Армія: Червоноармійське**, с. (1930 р.) – «*Червоноармієць*», р-п (1932 р.) [Врш Блкр];

7) ойконім із ознаками прикметника є похідним від частини власної назви (іменника), яка є складовою ергонімної синтаксеми: «*Знамя Октябрю*», к-п – *Октябрьське*, с. [Хр Кргр];

8) ідентичні за смисловим забарвленням ойконімно-ергонімні моделі відрізняються способом вираження, де вторинний ергонім матеріалізується у вигляді двох словоформ, виведених на основі композитного ойконіма шляхом скорочення частини основи та флексії: *Первомайка*, с. → ім. *1-го Мая*, к-п [Врш Крм].

Заключення і висновки.

Було розглянуто явище ономастичної метонімії – взаємодію контактних назв с.-г. підприємств, які існували ще за часів СРСР (колгоспів, радгоспів), та назв населених пунктів Слобожанщини.

Були отримані результати ергонімно-ойконімної та ойконімно-ергонімної взаємодії, яка проявляється в різних ситуаціях і характеризується або ж омонімією двох назв, або ж структурною переробкою вторинного утворення – чи то назви поселення, чи то назви с.-г. підприємства.

Умовні скорочення:

а) області

Вр – Воронежська, Врш – Ворошиловградська, Хр – Харківська

б) райони

Бгд – Богодухівський, Бгч – Богучарський, Блз – Близнюківський, Блкр – Білокуракінський, Брв – Барвінківський, Бтр – Бутурлінівський, Вал – Валуйський, Вбр – Великобурлуцький, Ввч – Вовчанський, Дргч – Дергачівський, Злч – Золочівський, Зм – Зміївський, Із – Ізюмський, Кгч – Кигичівський, Клч – Калачівський, Кнтм – Кантемирівський, Кргр – Красноградський, Кркт – Краснокутський, Крм – Кременський, Куп – Куп'янський, Лз – Лозівський, Пвл – Павлівський, Пп – Петропавлівський, Прв – Первомайський, Пчн – Печенізький, Рзш – Розсошанський, трб – Старобільський, Схн – Сахновщинський, Тл – Талівський, Тр – Троїцький, Хр – Харківський, Чг – Чугуївський

в) інші скорочення

діл. госп. – ділянка господарства, к-п – колгосп, р-п – радгосп, с.-г. – сільськогосподарський, с. – село, сел. – селище, сел. р-пу – селище радгоспу, х. – хутір

Литература:

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської обл.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2000. – 17 с.
2. Кутуза Н. В. Структурно-семантичні моделі ергонімів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – О., 2003. – 18 с.
3. Микина Е. Г. Номинационные процессы в современной европейской эргонимии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Донецк, 1992. – 197 с.
4. Отин Е. С. Номинационные процессы в русской эргонимии XX в. (названия промышленных предприятий, акционерных обществ и фирм) // Актуальные вопросы теории языка и ономастической номинации: сб. науч. тр. – Донецк : Донец. гос. ун-т, 1993. – С. 83–94.
5. Цілина М. М. Ергоніми м. Києва: структура, семантика, функціонування : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 243 с.

Abstract. One of the current problems of modern onomastics is the study of the features of the creation and functioning of ergonyms. The term "ergonym" means the names of institutions, organizations, enterprises, etc. For a long time this class of names was not in the attention of linguists, and only in the 90s of the last century ergonomics began to develop actively in linguistics.

This type of model of creating proper names is represented in the system of onomasticon of Sloboda Ukraine, and it acts in the direction of "oikonym → ergonym" and "ergonym → oikonym". As a result of this contact transfer we have the names of settlements formed on the basis of the names of agricultural enterprises.

The secondary nature of ergonym is emphasized by the presence in them of derivative means as well as their adjective specificity, which arise from the names of settlements marked with a noun and an adjective in a nominal function.

The absence of the part for designating the time of occurrence of an object its size or location on the terrain in ergonyms is a manifestation of individualization, which essentially distinguishes them from oikonyms, where such feature is typical.

A group of proper names are the formations that developed as a result of the structural rearrangement of the generating models. In such cases, as a rule, the determining part is retained, and its definition is the grammatical features of the grammatical word for marking the type of agricultural enterprise.

As a result of the simultaneous appearance of a settlement and a collective or state farm, the corresponding names were given simultaneously. At the same time there is no division into primary and secondary names, since there is no direction of contact transition of this class of words.

So, the results of ergonym-oikonymic and oikonym-ergonymic interaction were obtained, which is manifested in various situations and is characterized by either homonymy of two names, or structural processing of secondary creation or the name of the settlement, or the name of the agricultural enterprise.

Key words: *ergonym, oikonym, oikoergonym, ergooikonym, proper name, settlement name.*

References:

1. Beley O. O. (2000). Suchasna ukrainska erhonimia (na materiali vlasnykh nazv pidpnyemstv Zakarpatskoi obl.) [Avtoref. dys. ...kand. philol. nauk: 10.02.01 / Lvivskyi natsionalnyi universytet im. Ivana Franka], 17 p.
2. Kutuza N. V. (2003). Strukturno-semantychni modeli erhonimiv [Avtoref. dys. ...kand. philol. nauk: 10.02.01 / Odeskyi natsionalnyi universytet im. I. I. Mechnikova], 18 p.
3. Mikina Ye. G. (1992). Nominatsionnye processy v sovremennoy evropeiskoy erhonimii [Dis. ...kand. philol. nauk: 10.02.01], 197 p.
4. Otin Ye. S. (1993). Nominatsionnye processy v russkoy erhonimii XX v. (nazvaniya promyshlennykh predpriaty, akcionermykh obshestv i firm) [Aktualnye voprosy teorii yazyka i onomasticheskoy nominatsii], pp.83–94.
5. Tsilyna MM (2006). Erhonimy m. Kyeva: struktura, semantyka, funkcionuvannya [Dis. ...kand. philol. nauk: 10.02.01 / Natsionalnyi pedagogichnyi universytet im. M. P. Dragomanova], 243 p.

Статтю відправлено: 10.03.2018 р.

© Ткаченко Є.М.